

УКРАЇНЦІ ХОРВАТІЇ

МАТЕРІАЛИ І ДОКУМЕНТИ

Підготував Славко Бурда

УКРАЇНЦІ ХОРВАТІЇ / МАТЕРІАЛИ ТА ДОКУМЕНТИ

Книга друга

Видавець

Українська громада Республіки Хорватія

Українське культурно-просвітнє товариство «Кобзар» Загреб

Відповідальні за випуск

Славко Бурда, Володимир Карешин

Автори наукових праць та статей, опублікованих у збірнику

Валерій Власенко, Галина Саган, Микола Нагірний, Оксана Гула, Олег Румянцев,
Світлана Лук'янчук, Олександр Савчук, Ольга Романівна Фабрика-Процька, Славко
Бурда, Міленко Попович, Ана Дуганджіч, Левко Довхович

За згодою всіх авторів

матеріали зібрав та підготував до збірника

Славко Бурда

Упорядник

Славко Бурда

Рецензенти

Галина Васілівна Саган, доктор історичних наук, професор

Микола Зіновійович Нагірний, кандидат наук, доцент

Оксана Григорівна Гула, кандидат історичних наук

Олег Євгенович Румянцев, доктор наук, професор

Книга видана за підтримки Ради національних меншин Республіки Хорватія
Запис CIP доступний у комп'ютерному каталозі Національної та університетської

бібліотеки в Загребі під номером 001075001

ISBN 978-953-8108-03-7

Загреб, 2020 р.

УКРАЇНЦІ ХОРВАТІЇ

МАТЕРІАЛИ ТА ДОКУМЕНТИ

НАУКОВІ ПРАЦІ ТА СТАТТІ

Книга друга

Загреб, 2020.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Славко Бурда, ВСТУПНЕ СЛОВО УПОРЯДНИКА / с.10

Галина Саган, Микола Нагірний, Оксана Гула

АНОТАЦІЇ НА ЗБІРНИК / с.15

НАУКОВІ СТАТТІ

Валерій Власенко

ФОРМУВАННЯ МІЖВОЄННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ
ЕМІГРАЦІЇ В ЮГОСЛАВІЇ (ПЕРША ХВИЛЯ) / с.22

Валерій Власенко

ДРУГА ХВИЛЯ МІЖВОЄННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ
ЕМІГРАЦІЇ У ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ / с.31

Валерій Власенко

ТРЕТЯ ХВИЛЯ МІЖВОЄННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЕМІГРАЦІЇ ДО ЮГОСЛАВІЇ / с.43

Галина Саган

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ІСТОРІЯ
ДИПЛОМАТИЧНОГО СПРИЯННЯ УКРАЇНСЬКІЙ ІДЕЇ НА
ТЕРИТОРІЇ КОРОЛІВСТВА СХС / с.59

Галина Саган

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ В КОРОЛІВСТВІ СЕРБІВ, ХОРВАТІВ
І СЛОВЕНЦІВ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД / с.68

Валерій Власенко

РАДИКАЛЬНО-НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ МІЖВОЄННОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ / с.81

Галина Саган

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ІСТОРІЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО СПРИЯННЯ УКРАЇНСЬКІЙ ІДЕЇ НА ТЕРИТОРІЇ КОРОЛІВСТВА СХС

***Анотація.** У статті показано зв'язок історичного минулого з викликами сьогодення у контексті представлення українського питання в Королівстві сербів, хорватів і словенців та пояснено чому сьогодні іноземці, зокрема серби, воюють на Сході України з боку сепаратистів.*

***Ключові слова:** українське питання, Королівство сербів, хорватів і словенців, дипломатична служба.*

Постановка проблеми. Утвердження української державності після Першої світової війни вимагало від політиків УНР та ЗУНР титанічних дипломатичних зусиль, аби незалежність і соборність України стала доконаним фактом. Втрачені шанси у другому десятилітті ХХ ст. свідчать про низку чинків, які спричинили поразку державотворчим намірам українців. Різні сторони проблеми знайшли висвітлення в історичній літературі. Однак, мало уваги приділено дипломатичній діяльності УНР та ЗУНР у Королівстві сербів, хорватів і словенців (Королівство СХС, 1929 р. – Королівство Югославія). Балканський регіон традиційно характеризувався москвофільськими настроями, які негативно впливали на тлумачення українського питання. Тому вивчення досвіду діяльності українських амбасадорів в Королівстві є надзвичайно актуальним, оскільки й нині на Балканах неоднозначне ставлення до України, до збройного конфлікту на Донбасі. Неодноразово українські ЗМІ передавали інформацію про наявність серед сепаратистів сербських четників. За законами Сербії участь окремих осіб або груп осіб у збройних формуваннях найманців карається позбавленням волі на строк від шести місяців до восьми років, організація подібних формувань – від двох до 10 років. Однак, за даними управління прокуратури Республіки за цими двома частинами КК не отримували жодних скарг [12]. Разом з тим офіційний Белград висловлював прихильну до України позицію. Останні факти українсько-сербської співпраці свідчать про розуміння подій на Сході України, і це не дивує, оскільки Сербія мала подібні проблеми на своїй території. Нажаль, вони завершилися втратою давньої сербської землі Косово, після проголошення ним у лютому 2008 р. незалежності. Попри низку своїх невирішених питань, 28 квітня 2015 р. Міністр без портфеля з питань європейських інтеграцій Ядранка Йоксимович разом з сербською делегацією взяла участь у Міжнародній конференції на підтримку України в Києві, де від імені Уряду Республіки Сербія надала одноразову допомогу у розмірі 100 тис. євро, призначену для потреб переселених осіб внаслідок збройного протистояння на Сході України [3]. І тут виникає низка запитань до керівництва України, до працівників ЗМІ, які ніяким чином не висвітлюють інформацію про четників, про сербську допомогу ні в Україні, ні на Балканах. У нашій інформаційній політиці є ще багато прогалин, котрі не дозволяють Україні стати суб'єктом міжнародної співпраці. Балкани є стратегічним

регіоном для всієї Європи і Україна має докласти максимум зусиль до формування в цьому регіоні, як і в інших, надійних союзників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що зазначена проблема практично не ставала об'єктом наукового дослідження. Наша розвідка загалом спирається на спогади українських дипломатів часів УНР та ЗУНР [1] та архівні документи, які висвітлюють діяльність цих дипломатів на території Королівства СХС [7–11]. Матеріали нинішніх іноземних посольств в Україні допомогли нам оцінити ставлення їхніх країн (насамперед Сербії) до сучасних подій в Україні та провести паралелі з історичним минулим [3].

Мета. Запропоноване дослідження покликане показати зв'язок історичного минулого з викликами сьогодення у контексті представлення українського питання перед південними слов'янами та пояснити чому сьогодні іноземці, зокрема серби, воюють на Сході України з боку сепаратистів.

Виклад основного матеріалу. Історія свідчить, що часто українськими заслугами користувалися інші держави, і насамперед це робила Росія. Так, у роки Першої світової війни в Російській імперії організовували благодійні збори, офіційно трактуючи їх необхідні заходи, спрямовані на захист православної віри. Однак, те, як вони відбувалися, впливає інший висновок. Про ставлення держави до цих заходів не хто інший, а сам ідеолог слов'янофільства в Росії І. Аксаков зазначав, що «пожертв було б у сто разів більше, якби не протидія уряду, який при будь-якій можливості забороняв такі збори» [2, 11]. Разом з тим, держава була не проти того, щоб скористатися всіма позитивними сторонами благодійницької діяльності. І.С.Аксаков також розумів важливість цих акцій для імперії й зазначав: «Я вважаю, що самому уряду потрібна підтримка суспільної думки, потрібна у тому значенні, що вона може перед Європою втішати збуджені голови і демонструвати «законне співчуття населення» і навіть схвалювати через це власні заслуги для самоутвердження» [4, 146].

Такої ж точки зору щодо оцінки благодійної діяльності в Російській імперії на користь слов'янам дотримується російський дослідник С. Нікітін [2, 5–78]. Проте інший вчений Т.Г.Снитко вважає, що імперія не була причетна до визвольних подій на Балканах і не підтримувала їх ні ідейно, ні матеріально. А жертвували на користь балканських народів у Російській імперії, зазначає Т.Снитко, переважно прості люди. Зокрема він наводить такі дані: 80 % пожертв надходило від селян, 15 % – від робітників, 5 % – від дворян і купців [6, 96]. З частиною висновків Т. Снитко ми не можемо погодитися. Насамперед з тим, що це явище було типовим для всієї імперії. Так, дійсно, у звітах начальника ярославського жандармського управління були наведені аналогічні цифри. З московської жандармерії повідомляли, що найвідоміші московські купці Перлов і Єрмаков не тільки нічого не дали у фонд допомоги сербам, але й заборонили організовувати збір пожертв у «своїх», тобто в тих, що знаходилися під їх покровительством, церквах [6, 96]. А що стосувалось губерній на території України – Чернігівської, Херсонської, Київської, то у звітах жандармерій були дещо інші дані. Насамперед йшлося про всенародну підтримку і участь у благодійних зборах на користь сербів та інших південних слов'ян. Також керівники жандармерій відзначали, що «цей рух виник і протікає без участі та сприяння влади і посадових осіб». Не було жодних повідомлень з приводу того, які саме верстви населення жертвували під час благодійних акцій. Більше того, архівні документи підтверджують думку, що українська інтелігенція, духовенство, підприємці брали активну участь в організації благодійних зборів і вносили кошти на користь балканських слов'ян. Таким чином, усі прошарки української громадськості, на відміну від багатих представників російської спільноти,

зі співчуттям поставилися до проблем південних слов'ян і намагалися максимально їм допомогти.

Напевно, ті та інші факти підтримки українцями сербів мав на увазі Патріарх Сербський Вікентій, коли перебував з візитом у Києві 1956 р. За святковим обідом у київському екзархаті Патріарх Вікентій у своїй промові зазначив: «Ми відвідали три головні центри Радянського Союзу: Москву, Ленінград і Київ. Скрізь нас зустрічали сердечно, і важко сказати, де було краще. Але хочу відзначити, що Київ для нас, сербів, особливо дорогий тому, що ми саме з Києва отримували допомогу і моральну підтримку в найважчі моменти нашого підневільного життя, коли нам загрожувала денационалізація і коли вороги православ'я хотіли нас відвернути від православної віри. У 1721 року ми звернулися до Св. Синоду за допомогою, і він доручив Києву допомогти нам і послав допомогу в особі вчителя Максима Суворова та інших, які привезли з собою богослужбові книги та іншу літературу, відкрили школи і зайнялися просвітництвом сербського народу». Патріарх Вікентій наводив ще й інші приклади допомоги, а наприкінці зробив висновок: «А найголовніше те, що ми зберегли православ'я при допомозі Києва» [11, 14–21].

Вже цих фактів достатньо, аби говорити про взаємну підтримку українського і сербського народів та нові перспективи взаємовигідної співпраці. Цікавим є досвід відстоювання українських інтересів дипломатами УНР та ЗУНР на Балканах. Свого часу їм довелося чимало докласти зусиль. На зорі зародження зарубіжних українських представництв після Першої світової війни ні Королівство СХС, ні УНР не вбачали один в одному стратегічного партнера. Водночас інтереси молодих держав подекуди перетиналися, що й вимагало спільних зусиль для їх вирішення. Ідеться, зокрема, про роботу дипломатичних служб, захист інтересів своїх співвітчизників тощо. Королівство СХС стало прихистком для сотень українських біженців, які прибули на Балкани у складі т.зв. «білої» еміграції.

Окрім цього, на югославських землях проживало чимало українських переселенців (близько 20 тис. осіб), які разом із новоприбулими емігрантами потребували підтримки і захисту своєї батьківщини. На жаль, югослов'яни практично не розуміли об'єктивної необхідності та історичної доцільності відновлення незалежної Української держави. Ситуацію ускладнював той факт, що на політичній карті світу декілька століть не існувало такої держави, як Україна, а тому змінити сприйняття українських державотворчих процесів було важко, особливо в регіоні, де діяльність Російської імперії, а згодом і російських емігрантів, як правило, була спрямована на знищення навіть самої ідеї української державності.

Беручи до уваги ці обставини, керівництво УНР розпочало діяльність зі встановлення дипломатичних представництв у Королівстві СХС. Зрозуміло, що провідникам УНР до велося докласти чимало зусиль, щоб забезпечити закордонних українців хоча б мінімальним захистом із боку як держави походження, так і перебування, та поінформувати міжна-родну спільноту про суть українського питання.

Тривалий час більшість керівництва Королівства СХС не розуміли і не вникали у події, які розгорталися в Україні. Вони, як і їхні попередники, планували співпрацювати з Російською імперією, а Україну бачили лише як її невід'ємну частину. Прихід до влади більшовиків у колишній Російській імперії призупинив повноцінні контакти югослов'ян із цим колись стратегічним партнером. Позиція керівництва Королівства СХС була раціональною і в дусі москвофільства – вони бажали мати справу з однією, хоч і ненадійною державою (радянською Росією), ніж з кількома, які виникали на руїнах Російської імперії. Тому Королівство не поспішало налагоджувати дипломатичних відносин з УНР чи ЗУНР.

Присутність українців на югославських землях вимагала уваги від дипломатичних структур УНР і ЗУНР. Лідери української еміграції сподівалися, що з відкриттям української

дипломатичної місії покращаться умови перебування українських біженців в Королівстві СХС.

Оскільки УНР не відразу після свого утворення відкрила дипломатичне представництво в Королівстві СХС, то українці, які перебували там, зверталися за допомогою до українських представництв у сусідніх державах. Найчастіше такі запити надходили до посла УНР в Австрії як до найближчої української місії. З часом це взяли до уваги керівники УНР, і дипломатів у Відні зобов'язали «перейматися» українцями на югославських землях. У 1919 р. послові УНР в Угорщині Я. Біберовичу доручили одночасно виконувати повноваження посла в Югославії [5]. Однак його діяльність у становленні закордонного представництва України на Балканах була мало результативною. У жовтні 1919 року керівництво УНР вирішило призначити посла УНР у Югославії; за наказом міністра закордонних справ УНР А. Лівницького, ним став Г. Микетей.

На той час у Белграді вже перебував представник ЗУНР – колишній шкільний товариш Г. Микетей П. Франко, який опікувався українськими полоненими. Уряд ЗУНР просив Г. Микетей замінити П. Франка і перебрати на себе його функції. Таким чином, новопризначений посол отримав доручення від двох українських урядів, які поставили перед ним однакові завдання: 1) донести суть української справи до керівництва та громадськості Королівства СХС; 2) захищати інтереси українців на югославських землях [1, 146]. Перед початком місії Г. Микетей зустрівся у Відні з П. Франком, який повідомив, що ситуація з українською справою в Белграді надто складна, бо більшість сербських урядовців має русофільські настрої. Ця інформація стривожила Г. Микетей, він навіть якийсь час вагався, чи їхати до Югославії, оскільки не був упевнений, що зможе змінити там ситуацію на краще. Тому ще у Відні, посол почав готувати ґрунт для майбутньої місії в Югославії.

Г. Микетей зустрівся з українським послом у Відні В. Сінгалевицем та послом Югославії у Відні Погачніком. Обидва підтримали ідею Г. Микетей з приводу того, що для виконання своєї місії необхідно спиратися на вихідців з України. Також Г. Микетей вирішив розгорнути активну співпрацю з югославськими політиками – колишніми депутатами віденського парламенту, з якими він був знайомий із часів Першої світової війни, коли працював у Відні в представництві Червоного Хреста. З огляду на ці обставини, Г. Микетей сподівався на результативну дипломатичну службу в Королівстві СХС і вирушив до країни призначення. Свою діяльність розпочав зі столиці Хорватії м. Загреб, де мав кілька важливих зустрічей. Спочатку кілька днів провів у садибі хорватської письменниці Ади Медвецької, вдови оперного співака українця Романа Любинецького. Письменниця пообіцяла вирішити проблему публікацій статей про українську справу в позапартійному журналі «Обзор» (часопис зажив слави друкованого органу Югославії, який впливав на формування громадської думки з важливих питань) [1, 147].

Важливою також була зустріч із греко-католицьким єпископом Д. Няраді, з яким посол був знайомий від 1917 року. Єпископ поінформував Г. Микетей про внутрішні справи Югославії та організував йому кілька важливих зустрічей, зокрема з депутатом югославського парламенту професором Я. Шіфраком, провідним діячем хорватської католицької партії. Я. Шіфрак зазначив, що вже вніс до програми партії українське питання. Також Д. Няраді познайомив Г. Микетей з ректором Духовної семінарії о. Северовичем та директором католицької гімназії о. Каляєм, які пообіцяли писати на українські теми у хорватських журналах [1, 147].

Після Загреба Г. Микетей розгорнув свою діяльність в Любляні. Там зустрівся з депутатом Франком Самодеєм, який ще й редагував впливовий словенський журнал «Слове нець». Ф. Самодей пообіцяв на сторінках журналу підтримати українське питання. На той час у Словенії вже друкували статті про Україну, і робив це журнал «Вперед», з керівництвом якого Г. Микетей теж згодом познайомився.

У такий же спосіб посол вивчав ситуацію в Боснії і Герцеговині. У Сараєво гуртувалася значна кількість української інтелігенції. Наприклад, у судовій системі майже всі вищі посади займали вихідці з України. Очолював Крайовий суд українець В. Яворський, посаду президента сенату займав українець М. Зобків і т. д. До речі, в БіГ від часу входження її до складу Королівства СХС, з усіх державних структур звільнено всіх чужинців, окрім українців. Їх багато працювало в жандармерії (близько 50 осіб), де після реорганізації вони продовжували свою службу на різних посадах [1, 149].

Г. Микетею в БіГ організували зустріч з українцями в одному з найпрестижніших готелів Сараєво – «Європа», де посол виступив з доповіддю про політичне та економічне становище в Україні. У столиці БіГ М. Зобків познайомив Г. Микетя з відомим боснійським адвокатом Стрикачем. Той дав послові рекомендаційного листа до керівника Сербської радикальної партії С. Протича, який двічі очолював Уряд Королівства СХС (грудень 1918 – липень 1919; лютий–травень 1920 рр.).

Порушувати питання про українську справу перед сербськими радикалами було надзвичайно складно, оскільки це була найбільша партія Югославії, яка дотримувалася русофільських настроїв. Члени партії для демонстрації своєї прихильності до Росії спілкувалися російською мовою. Багато з них навчалося в Петрограді та мало дружин-росіянок.

Зустріч Г. Микетя з С. Протичем організував посол Чехословаччини в Югославії Каліна. Чехословацький дипломат також допоміг українському послові з приміщенням для представництва, виділивши одну кімнату в своєму посольстві. Г. Микетею дозволили користуватися дипломатичними кур'єрами та поштою при чехословацькому посольстві. Зустріч українського дипломата з С. Протичем минула успішно [1, 152]. Прем'єр-міністр схвально відгукнувся про наміри України розбудовувати незалежну державу.

Г. Микетей здійснив також візит до міністерства закордонних справ Королівства, де вже знали про зустріч із С. Протичем, а згодом підтримали вимоги України щодо Галичини на міжнародній мирній конференції. Це стало одним з успішних результатів дипломатичної діяльності Г. Микетя в Югославії. Та офіційного представництва України в Королівстві СХС так і не вдалося відкрити, хоч потреба в цьому щодня зростала.

Кількість українців на Балканах збільшувалася. Додалося ще дві хвилі біженців у 1920 р. – після Новоросійської катастрофи армії Денікіна та після розгрому армії Врангеля. У той час Крим залишили тисячі людей, сотні українських сімей. Еміграційним процесам сприяли чутки про доброзичливе ставлення до «руських емігрантів» у Югославії. Тому багато українців та представників інших народів Російської імперії переїхало туди з Туреччини, Болгарії і Румунії. Більшість біженців були військові. Для дипломатичної місії УНР виокремити українців із загального потоку емігрантів видавалося надто складним процесом – майже всі вони реєструвалися під загальною назвою «русский».

Треба віддати належне керівництву Королівства СХС, яке чимало робило для полегшення становища біженців. Насамперед усім було визначено державну допомогу у розмірі 400 динарів на місяць. Інколи до цих коштів додавалася допомога благодійних організацій та приватних осіб. Матеріальне становище українських емігрантів на чужині, як писав один із біженців, «що далі, то гірше» [10, 87]. «Якби не надія про скоре повернення до Батьківщини, то життя було б тут неможливе», – зустрічаємо в іншому листі українського емігранта» [10, 88–89]. Самі ж біженці і навіть працівники МЗС УНР, вважали, що всі проблеми спричинені відсутністю організації емігрантського життя українців у Югославії. Російські емігранти мали свої представництва, організації, які допомагали їм швидко знаходити помешкання, влаштовуватися на роботу тощо.

Представник російських емігрантів С. Палеолог, колишній полтавський поміщик, заснував у Белграді «Управу руської державної допомоги з улаштування руських емігрантів в Королівстві СХС». Згодом, з допомогою російського гвардійського ротмістра

Шабельського, С. Палеолог заручився підтримкою вищих придворних кіл Белграда. Росіяни домоглися того, що матеріальне забезпечення російських біженців перейшло до «Державної комісії», яку сформували три сербські високопосадовці. Російським монархістам удалося влаштувати туди своїх діячів, зокрема полковника-юриста Плетньова, який став керуючим справами вищезгаданої Комісії. Невдовзі російські емігранти, а згодом і українські, опинилися в Югославії під впливом російських монархістів [10, 90].

Загальна зорієнтованість російської еміграції, до якої місцева громадськість зараховувала й українців, швидко викликала неприйняття з боку значної частини югославського суспільства. У хорватському часописі «Yutarni List» 19 травня 1920 р. була надрукована стаття «Коли вмерлі оживають». Головна ідея автора полягала в тому, щоб довести, що Врангель і його однодумці – це «жменька політичних сліпців, які на хребті руської революції були викинуті сюди до нас... продовжують і в нашій Батьківщині ту ж пагубну політичну роботу, котра головним чином була причиною останньої безприкладної трагедії руського народу» [10, 90].

Російські часописи в Югославії не втрачали можливості скомпрометувати у своїх статтях представників української еміграційної спільноти, українську ідею загалом. Журнал «Новое время» від 9 травня 1920 р. (ч.113) писав, що українські селяни «шукають винних у біді, яка спіткала Росію, вбачають у євреях винуватців революції». Провокаціями проти українського народу займався і часопис російського шовініста Бурцевського «Общее Дело». Останній у свої статтях зводив суть української справи до єврейських погромів.

Ці та подібні публікації екстремістської російської еміграційної преси дезорганізовували українську еміграцію, відволікали її інтелектуальні сили на непотрібні дискусії щодо правильного розуміння суті українського питання. Згодом тиск і упередженість керівництва російської монархічної еміграції відчули навіть їхні співвітчизники – росіяни. Пересічних росіян-біженців почали ставити у такі умови, що вони змушені були «покірно нести дань». Зокрема з тих 400 динарів, що виділяв уряд Югославії, керівники емігрантів «умудрилися сделать сбережения», і від середини 1920 р. одинокі біженці почали отримувати 340 динарів, а сім'ї – лише 440 динарів. Проте, навіть ці кошти часто затримувалися.

Монархісти встановили спеціальний нагляд за т.зв. «військовими» біженцями. Незалежно від виборчого комітету, який призначався урядом Королівства СХС, монархісти призначали для кожної колонії (регіон компактного проживання емігрантів) свого «коменданта». Російський військовий агент у Белграді надав цим комендантам право не лише пильнувати, а й навіть «атестувати» всіх без урахування їхнього звання і статусу. Тобто, уповноважений молодий комендант «атестував» навіть генералів. І всі змушені були терпіти, бо без цієї «атестації» жоден колишній військовий не міг влаштуватися на роботу, отримувати пільги тощо.

Уряд Королівства СХС, зважаючи на скрутне матеріальне становище емігрантів, дозволив їм вільно пересуватися територією країни. На залізниці для цієї категорії пасажирів був навіть запроваджений безкоштовний проїзд. Проте монархістам така пільга видалась невідповідною – влітку 1920 р. вони домоглися не лише обмеження вільного пересування емігрантів, а й максимально ускладнили виїзд за кордон. Емігранти скаржилися: «Порядній людині, щоб виїхати, треба чекати півроку, а прихвосню в два місяці обробляли цю справу» [10, 90].

Непорядність монархістів у ставленні до своїх співвітчизників, а тим більше до всіх інших емігрантів спостерігалось в усьому. Наприклад, в одній з найбільших російських колоній у м. Нові Сад наприкінці серпня 1921 р. були призначені збори про приєднання до постанови Рейхенгальського монархічного з'їзду. Зі 1100 біженців колонії 200–250 осіб були монархістами; на збори прийшло 88 осіб. Незважаючи на це, прийняли рішення всієї колонії «одногосно прилучитися до постанови Рейхенгальського з'їзду». Як відомо, в баварському містечку Рейхенгаль у травні 1921 р. проходив загальноросійський з'їзд

монархістів, на якому прийняли рішення спрямувати діяльність монархістів на встановлення в Росії влади «царя з дому Романових, відповідно до закону про престолонаслідування». Аналогічно приймалися й інші рішення російських еміграційних кіл в Югославії [10, 91]. Без співробітництва з монархічними організаціями емігрантам вижити було надзвичайно важко, особливо українцям. Ідеологи російських монархістів стверджували, що України немає, а слово «українець» вважали ганебним і вживали «малорос». Таке розуміння російські монархісти нав'язували й урядовцям Югославії і самі успішно популяризували свої українофобські ідеї: наприклад, вони добилися того, щоб листи, написані українською мовою, вилучалися на пошті і не надходили до адресата [10, 91]. Лідери української еміграції сподівалися, що влада Югославії цього не знала, і вірили, що з відкриттям української дипломатичної місії покращаться умови життя українських біженців у Королівстві СХС.

За відсутності українського дипломатичного представництва в Королівстві СХС українці вимушено зверталися за допомогою до представництв УНР та ЗУНР у сусідніх державах. Найчастіше, як вже зазначалося, такі запити надходили до українського посла в Австрії. У червні 1920 р. колишній штаб-ротмістр Російської армії звернувся до посольства з проханням дозволити йому сформувати військову одиницю з українців та інших слов'ян («великоросів та білорусів»), які «не підтримали вузько шовіністичні погляди армії генерала Врангеля і тому не можуть більше воювати у складі Кримської армії, але мають бажання повернутися в Україну і продовжити боротьбу з більшовиками» [7, 3]. Українці зверталися і з інших проблем, як правило, стосовно матеріального забезпечення, сприяння в облаштуванні житла, пошуку роботи тощо. На той час у Королівстві СХС проживало понад 30 тис. українців, і з щодня кількість зростала за рахунок військових (понад 5 тис. осіб) з армії Врангеля [9, 3–4]. Вирішувати проблеми стількох людей на відстані, та ще й на території іншої держави, вкрай складно. Тому вкотре виникла об'єктивна необхідність активізувати діяльність дипломатичного представництва УНР у Королівстві СХС.

Початком роботи такого представництва можна вважати призначення у січні 1921 р. М. Славинського уповноваженим у вирішенні справ громадян УНР у Королівстві СХС, а також у роботі, «потрібній для цього заступництва УНР та оборони прав та інтересів її громадян». М. Славинський уже виконував обов'язки голови дипломатичної місії УНР у Чехословаччині; окрім цього, йому доручили створити дипломатичну службу в Королівстві СХС і керувати її діяльністю, про що потім звітувати до МЗС УНР [8, 4].

Через об'єктивні обставини українцям було складно організувати тут дипломатичну діяльність, тим більше коли офіційний Белград не визнавав факту існування УНР. Проросійські настрої, які домінували у сербських політичних колах, перешкоджали налагодженню політичної співпраці югославської держави з УНР. Але хорватська, словенська, македонська частини владного представництва Королівства були конструктивно налаштовані щодо визнання УНР та співпраці з нею. Тому, скориставшись такою не зовсім стандартною ситуацією, М. Славинський вирішив розгорнути діяльність української дипломатичної місії у несербських регіонах.

Найсприятливішою для цього склалася ситуація в Хорватії. Наприкінці лютого 1921 р., за рекомендацією колишнього юрисконсульта МЗС УНР М. Петрова, консулом УНР у Хорватії було призначено С. Лук'яновича [4, 9]. За відгуками сучасників, цей «найвидатніший абориген української колонії» мав великий досвід спілкування з місцевою владою, знав хорватську та кілька західноєвропейських мов. Свою працю він готовий був здійснювати безкоштовно «задля української держави, допомоги українським емігрантам в Югославії» [9, 3–4].

Ще до свого призначення С. Лук'янович розробив і надіслав до МЗС УНР план діяльності Генерального консульства УНР у Хорватії з місцем розташування в Загребі. Насамперед С. Лук'янович проаналізував стан української справи в Югославії, яка на той час була визначена центральною владою як ворожа. На нашу думку, слід погодитися з

висновком С. Лук'яновича, що таке ставлення до «українського питання» було сформоване перш за все під тиском російських емігрантів-шовіністів. Водночас С. Лук'янович висловив надію на те, що за сприяння «хорватського елементу», тобто входження хорватів до уряду Королівства СХС, та завдяки їх прихильному ставленню до «української справи» в Югославії думка щодо української держави згодом зміниться на користь УНР.

С. Лук'янович добре розумів: пріоритетом у його роботі має бути активна діяльність, спрямована на формування «позитивного іміджу навколо української справи». З цією метою він пропонував активізувати політику згуртування українських емігрантів, створити Український еміграційний комітет у Загребі та відкрити його філії в інших містах Хорватії. Нагальною була робота з українською академічною молоддю Загреба, яка могла виступати на зборах хорватської громадськості та об'єктивно інформувати про «українське питання», про сучасний стан Української держави та про її історичне минуле. Важливе значення мала й організація благодійної діяльності в середовищі українських емігрантів, культурно-просвітницька робота з українським колоністами Воеводини, Боснії, Хорватії та інтернованими військовими армії Врангеля, які перебували у таборі в окрузі Шабац (Південно-Західна Сербія). На думку С. Лук'яновича, необхідно «добре поставити справу з поширення серед югославської громадськості української літератури у хорватських і сербських перекладах, організовувати концерти, вечорниці-знайомства з українською культурою, розміщувати статті в місцевій періодиці тощо» [8, 31–33].

Одразу після призначення С. Лук'янович розгорнув активну роботу в усіх напрямках. Уже в серпні 1921 року М. Славинський повідомляв МЗС УНР про результати його праці: інтенсивна інформаційна діяльність у югославській пресі; організація українського інформаційного бюро, яке почало друкувати хорватською мовою інформаційні брошури про українців; матеріальна та моральна підтримка українських біженців, які прибували до Хорватії (економічна допомога, просвітницька робота тощо) [8, 9].

Восени 1921 р., з метою поширення на всіх українських солдатів Югославії опіки з боку консульської служби, заступник міністра закордонних справ УНР О. Ейхельман із Загреба рекомендував С. Лук'яновичу налагодити відносини з українським полковником Чоповським, який перебував у Петровородині і мав широкі ділові зв'язки в Югославії з керівництвом Головного штабу генерала Г. Янушевського. Саме там зберігалася найповніша інформація про українських військовослужбовців, які перебували на території Королівства СХС [8, 32].

У червні 1921 р. М. Славинський зазначав, що завдяки дипломатичним зусиллям українських політиків відбулися значні зміни у настроях сербського уряду стосовно «української справи». За результатами цього повідомлення, до Белграда було надіслано меморандум МЗС про необхідність визнання УНР.

Висновки. Ситуацію щодо сприйняття українців як нації, яка прагне мати незалежну державу, зуміла суттєво змінити дипломатична діяльність УНР і ЗУНР. Завдяки наполегливій праці її співробітників Г. Микетєя, а згодом і С. Лук'яновича, М. Славинського та їх соратників у Королівстві СХС велася пояснювальна робота про суть питання «українська ідея». Також їм вдалося організувати надходження об'єктивної інформації для югославської громадськості про тогочасний стан справи в Українській державі, її історичне минуле тощо. Дбали про об'єднання інтернованих українських військових, про надання їм матеріальної та моральної підтримки. Були налагоджені зв'язки з українцями, які переселилися до югославських земель ще у попередні часи. Проте прихід до влади в Україні більшовицького режиму перешкодив подальшій активній діяльності дипломатичної місії УНР та ЗУНР у Королівстві СХС, яка за своїм характером і суттю була дійсно українською і такою її сприймала влада Королівства. Нинішні події на Сході України та присутність там сербів, свідчить, що українська влада або недооцінює

історичне минуле, або відверто його ігнорує. Таким чином, ми продовжуємо програвати інформаційну війну на міжнародній арені, ставлячи під удар українську державність, її цілісність та суверенність.

Список використаної літератури

1. Микетей Г. У місії до Югославії / Г. Микетей // Історичний календар-альманах «Червона Калина» на 1939 р. – Л., 1938. – С. 132–148.
2. Никитин С. А. Русское общество и национально-освободительная борьба южных славян в 1875–1876 гг. / С. А. Никитин // Общественно-политические и культурные связи народов СССР и Югославии. – М., 1957. – С. 5–182.
3. Офіційний сайт посольства Республіки Сербія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiev.mfa.gov.rs/ukr/news.php>.
4. Переписка И. С. Аксакова с кн. В. А. Черкасским. (1875–1878) // Славянский сборник. – М., 1958. – С. 5–165.
5. Представители Западно-Украинской Народной Республики в других странах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://wwhp.ru/zunr-m.htm.
6. Снытко Т. Г. Из истории народного движения в России в поддержку борьбы южных славян за свою независимость в 1875–1876 гг. / Т. Г. Снытко // Общественно-политические и культурные связи народов СССР и Югославии. – М., 1957. – С. 70–120.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3581, оп. 3, спр. 40.
8. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 520.
9. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 521.
10. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 624.
11. ЦДАВО України, ф. 4648, оп. 1, спр. 145.
12. Чи покарають сербських найманців, які воюють за терористів на Донбасі. Інформатор. <http://www.informator.su/chy-pokarayut-serbskyh-najmantsiv-yaki-voyuyut-za-terorystiv-na-donbasi-video/>.